

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ У ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Скляр Святослав Святославович,

orcid.org/0000-0002-1279-611X

аспірант

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті досліджено необхідність запровадження міждисциплінарного підходу в юридичній науці в Україні. Зокрема, проаналізовано питання щодо філософського обґрунтування можливості існування права окремо від знань інших наук, проблеми міждисциплінарності та способи їх вирішення, переваги врахування інших наук у юриспруденції та позитивний досвід запровадження такого підходу.

Ураховуючи відсутність адекватної моральної або іншої основи для існування юридичної науки окремо, продемонстровано хибність підходів, де юриспруденція навіть частково розглядається як окрема та «чиста» сфера діяльності в ізоляції від інших галузей знань. Проаналізовано практичні проблеми, що виникають у цій сфері, та запропоновано способи їх вирішення під час застосування міждисциплінарного підходу в праві. Зокрема, розглянуто відсутність необхідної категоріальної бази через тривалу ізоляцію юриспруденції, неможливість використання даних інших наук у разі методологічних відмінностей, високі вимоги до наукових результатів, що можуть бути використані в праві (особливо в нормотворенні), відсутність в Україні активної академічної спільноти, що працює у сфері міждисциплінарних досліджень. Показано, що вказані проблеми не унеможливають застосування міждисциплінарного підходу в праві, а лише потребують залучення додаткових ресурсів та підвищення кваліфікації правників. На прикладі законодавства, що регулює проведення податкової амністії, показано неефективність сучасної системи нормотворення та запропоновано способи вдосконалення законодавства через запровадження міждисциплінарних методів. Обґрунтовано важливість інших наук у нормотворенні для ефективною та всебічної оцінки законопроектів та повноцінного функціонування громадянського суспільства в Україні. Наведений огляд деяких сучасних міждисциплінарних інститутів західного наукового співтовариства, їхні цілі та функції.

Ключові слова: міждисциплінарний підхід, інтердисциплінарний підхід, теорія права, соціологія права, податкова амністія, методологія.

Skliar Sviatoslav. Interdisciplinarity in legal science: problems and prospects

The article examines the necessity of implementing a multidisciplinary approach into Ukrainian legal science i.e. the questions regarding the philosophical justification of the existence of law separately from other sciences, the problems of interdisciplinary and ways to solve them, the advantages of taking into account other sciences in law, and the positive experience of implementing such an approach.

Given the lack of an adequate moral or other basis for the legal science distinction, the fallacy of approaches where jurisprudence is even partially considered as a separate and "pure" field of activity in isolation from other fields of knowledge has been demonstrated. Article contains the analysis of number of problems and solutions that are connected to multidisciplinary in law i.e. the lack of a required definitional base due to the long-term isolation of jurisprudence, the impossibility of using the data of other sciences in the instance of methodological differences, high requirements for scientific results that might be used in law (especially regarding rulemaking procedure), and the lack of an adequate multidisciplinary academic community in Ukraine. It is shown that these problems do not make application of other sciences in law impossible, but only set a requirement of attracting additional resources and improving the qualification of lawyers.

On the example of the tax amnesty, the inefficiency of the modern rulemaking system is shown and ways of improving the legislation through the introduction of interdisciplinary methods are suggested. Article shows that the other sciences are necessary for an effective and comprehensive assessment of draft bills and for Ukrainian civil society functioning. An overview of modern interdisciplinary institutes of the Western scientific community, their goals and functions are given.

Key words: multidisciplinary approach, Interdisciplinary approach, theory of law, sociology of law, tax amnesty, methodology.

Розвиток науки та техніки, з одного боку, та криза Західної демократії – з іншого, зумовлює необхідність комплексного вирішення проблем, що, своєю чергою, потребує застосування інформації та методів, які зазвичай перебувають поза межами одної конкретної сфери діяльності. Західна юридична спільнота завершує перехід від традиційних доктринальних методів науки та все більше покладається та міждисциплінарний підхід. Ефективність західного стилю вирішення проблем та входження України у європейський правовий простір зумовлюють необхідність запозичення міждисциплінарності й українськими науковцями.

«Чиста» юридична наука як аргумент проти міждисциплінарності у праві

Обґрунтування необхідності та доречності методологічного підходу в юриспруденції традиційно розпочинається з філософської аргументації. Дискусія щодо міждисциплінарності в праві розпочинається з фундаментального питання можливості існування юридичної науки як окремої дисципліни, адже навіть у такому, здавалося б, очевидному питанні, дослідники обстоюють різні позиції: від юриспруденції як чистої та самодостатньої науки до можливості її існування лише як міждисциплінарного феномену, що цілком покладається на логіку ззовні. Основні ідеї такого протистояння виражені в прагматизмі та позитивізмі. Дискусію щодо цього вели ще на початку минулого століття, однак відтоді її не було доповнено принципово новими ідеями.

Необхідність міждисциплінарності в юридичній науці зумовлена необхідністю вирішення нагальних проблем, на що і вказує прагматизм. Філософська позиція прагматизму спирається на залежність цінності від об'єктивної реальності: для оцінки рішення ми повинні поглянути на зовнішні обставини, на те, як таке рішення вплине на суспільство в кожному

конкретному випадку. Ця позиція безпосередньо стосується іншої, хоча і суміжної дискусії існування об'єктивної моралі, де прагматики дотримуються позиції, у якій вона відсутня: якщо нам потрібно оцінити процес або явище з позиції аксіології, ми завжди маємо справу із зовнішніми об'єктивними обставинами. Іншими словами, якщо ми хочемо оцінити феномен як морально бажаний, нам потрібно оцінювати об'єктивні вираження певних дій, причинно-наслідкові зв'язки тощо. За таких умов оцінювати рішення, ухвалене в межах права, можна і з урахуванням знань, отриманих в інших дисциплінах або в межах юриспруденції, але за допомогою невластивої їй методології. Яскравими представниками прагматизму є Джон Дьюї та Вільям Джеймс. Ціннісним орієнтиром досліджень дослідники вибрали здатність таких досліджень вирішувати нагальні проблеми людства [1] [2].

Своєю чергою, Ганс Кельзен (переважно в дискусії з Євгеном Ерліхом) відповідає на таку позицію необхідністю та виправданістю існування права як нормативної науки (те, як має бути в ідеалі) та права як воно є (соціологія права). Якщо в іншому разі ми можемо застосувати інші дисципліни для дослідження фактичних обставин, то в разі нормативного права знання про об'єктивний світ жодним чином не вплинуть на ціннісне бачення спостерігача. Якщо право, яким воно має бути, базується на універсальних (наприклад, моральних) стандартах, то історія, біологія, соціологія тощо не дадуть нам змоги відповісти на питання у цій сфері [3, с. 5–6]. Таким чином, юридична нормативна наука володіє шуканою «чистотою» та незалежністю від інших дисциплін. Дьюї відповідає на таку логіку, апелюючи до неможливості існування моральних імперативів незалежно від фактів: оцінити явище можна лише дослідивши його. Іншими словами, цінностей у вакуумі не існує [2].

У ретроспективі можна з високою ймовірністю констатувати правоту прагматизму: жодних універсальних, таких, що існують незалежно від оточення, моральних норм знайдено не було, юридична наука у цінностях здебільшого спирається на поняття прав людини, універсальність та абсолютність (об'єктивність моральних цінностей) яких також не було обґрунтовано¹. Проблемою позитивістів є також схильність черпати свою логіку в дихотоміях (абсолютний поділ феномену на логічно виокремлені частини). Усе ж у реальному світі важко розмежувати феномен за таким критерієм, що унеможливить узаємодію окремих його частин. Існування протилежностей виправдане лише необхідністю систематизувати простір навколо нас, але дослідження таких умовних категорій не буде базуватися на об'єктивній реальності.

Відсутність загальновизнаного консенсусу в цьому питанні спантеличує науковців навіть тепер. Філософські роздуми щодо методології в праві неодмінно наштовхуються на відсутність фундаменту для юридичної науки. Наприклад, Маріетта Ауер у своїй нещодавній статті згадує про необхідність інших наук і в галузі теорії права – сфері, що у своїй методології традиційно покладається на філософію права. Автор переконує в необхідності міждисциплінарності, згадуючи соціологію, історію, політологію, фізику, біологію та медицину [4]. Цікаво: щойно зачіпається питання методології, роздуми неодмінно заводять науковця до екзистенціальних питань юридичної науки, епістемологічного статусу, цілей, та, зрештою, необхідності існування юридичної науки загалом. Відсутність опори для юриспруденції як науки, окремої від інших знань, зумовлює таку ситуацію. Науковці при цьому все частіше звертаються до міждисциплінарності, ігноруючи питання доречності чи філософського обґрунтування такого підходу.

Попри відсутність однозначної відповіді на вищевикладені питання, західне наукове співтовариство дедалі більше загли-

блюється в міждисциплінарність у праві. Виклики сучасності потребують рішень тут і зараз, і в питанні нагального вирішення проблем міждисциплінарність важко переоцінити. Якщо абстрагуватися від доктринального надбання юриспруденції та поглянути на проблему свіжим поглядом, її вирішення часто потребуватиме знань із конвенційно різних наукових сфер, і використання обмежених інструментів лише завадить. Однак і спроби створити теоретичний фундамент для правової науки можуть покластися на міждисциплінарність. Як указував Ніклас Луман, «коли юридична доктрина відступила від природного права, право опинилося в інтердисциплінарній ізоляції. Юриспруденція повинна виробити «систему управління, що виходить за межі доктринальних догм» [3, с. 6]. Саме міждисциплінарність дає змогу створити таку систему, адже створення правил життя неможливо здійснити ізольовано, без вивчення об'єктивних фактів самого життя.

Огляд проблем, що виникають під час запровадження міждисциплінарного підходу в юридичній науці

Перед цим ішлося про неможливість застосування міждисциплінарності в праві через відсутність філософського підґрунтя, однак значна частина критики стосується більш нагальних проблем. На деякі з них варто звернути увагу під час застосування цього підходу.

Перша проблема стосується масиву надбання права, що вміщує нормативно-правові акти, правові теорії, цінності тощо. Тривала ізоляція правової науки призвела до того, що багато правових теорій щодо соціальних інститутів уже сформовано без допомоги інших наук (часто навмання), що ускладнює подальше застосування міждисциплінарного підходу. Проблема в цьому разі полягає в особливому місці права серед інших наук, а саме в неможливості «почати спочатку», адже правила поведінки вже сформовані та працюють. У докір юриспруденції як науки часто наводять аргумент відсутності власне науковості, адже класична наука спростовує та підтверджує гіпотези, чим юриспруденція не займається взагалі або не може собі дозволити через об'єктивні обставини. Як справедливо вказував Річард Познер,

¹ Варто зазначити, що залежність від зовнішніх обставин означає не кризу нормативної юриспруденції, а лише її переорієнтацію від цінності у вакуумі на цінність як похідну від об'єктивної реальності.

«чого бракує праву, так це чітких і строгих теорій, контрінтуїтивних гіпотез, які можна спростувати, точного інструментарію, точного словника, чіткого поділу позитивного та нормативного, кількісної оцінки даних, достовірних контрольованих експериментів, точних статистичних даних, корисних технологічних суміжних продуктів, драматичного втручання з кількісними наслідками, і, насамперед об'єктивно верифікованих та таких, які постійно перевіряють, гіпотез» [5, с. 69]. Воно і не дивно, адже в юристів відсутнє поле для експериментів. Важко уявити ситуацію, за якої можливо запровадити закон, протестувати його ефективність та ухвалити рішення щодо його подальшої долі, тобто лише для наукового експерименту, тестування гіпотези. Наявна демократична система заводить такому підходу, не кажучи вже про сумніви щодо його етичності та відповідності проголошеним цінностям.

Указана проблема вирішується вищими стандартами та вимогами у використанні інших наук у юриспруденції, ніж деінде. Якщо в інших науках прийнято спростовувати гіпотезу і пропонувати кращу, юриспруденція повинна враховувати дійсний стан справ, навіть якщо соціальні інститути сформовані під впливом хибних уявлень. Попри те, що нормативна база, що є чинною тепер, у своїй логіці часто покладалася на інтуїцію або створювалася як механізм лобювання інтересів, змінювати її після кожного наукового експерименту було б неправильно (ураховуючи те, що більше половини експериментальних висновків не знаходять підтвердження при повторних дослідженнях [6]). Законодавче закріплення наукових результатів інших дисциплін повинне здійснюватися лише після достатнього обґрунтування та доведення, ураховуючи релевантні обставини в кожному конкретному випадку. У юриспруденції неможливо експериментувати, однак часто достатньо лише обґрунтувати рішення за допомогою даних, здобутих іншими науками, та оцінити ефективність паралельно до дійсної системи нормотворення. Завдання не просте, однак стосується не критики міждисциплінарного підходу, а лише необхідності залучити додаткові ресурси.

Друга проблема стосується фундаментальних відмінностей наукових категорій, що вироблені в одній науці але відсутні в іншій. Будучи в науковій ізоляції майже всю свою історію, право отримало свою, часто унікальну, методологію, термінологію та аксіологічне наповнення. Відсутність єдиного розуміння часто призводить до фундаментальних відмінностей, які стануть справжнім викликом для міждисциплінарного науковця. Наприклад, якщо спеціаліст із кримінального права вирішить дослідити фенотип злочинця, він неодмінно зіштовхнеться з відсутністю категорій, пов'язаних з осудністю в біології поведінки людини. Науковці в цій сфері керуються лише двома факторами (вплив генів та вплив середовища²), що фактично ставить у глухий кут пошуки у цій сфері, адже для цього потрібно ввести таку категорію в одну науку або вилучити її з іншої. Така невідповідність, вочевидь, обмежує застосування міждисциплінарного підходу та потребує аналізу доцільності в кожному конкретному випадку.

Третьою проблемою є характер даних, здобутих за методологією інших наук. Часто вони стосуються певної обмеженої категорії людей у певний період часу відповідно до соціальних інститутів відповідної епохи. Сюди також можна зарахувати помилковість висновків або надмірне спрощення поведінки людини в соціальних дослідженнях. Наприклад, економісти до XXI століття розглядали людину як завжди раціональну істоту, що керується лише власною вигодою. Усе ускладнюється через мінливість соціуму, але не законів, що часто регулюють колишні відносини, що вже не існують у такому вигляді.

Як уже згадувалося, стандарти наукової інформації, що може бути використана в юриспруденції (особливо в нормотворенні), мають бути високими, однак навіть такими даними не потрібно нехтувати. Часто нерепрезентативна вибірка є сигналом для більш детального дослідження, і якщо юридична наука зацікавлена в таких даних, ініціатива розвитку такого проєкту повинна бути вже за юристами.

² Детальніше: Raj A., van Oudenaarden A. Nature, Nurture, or Chance: Stochastic Gene Expression and Its Consequences (2008) Cell, 135 (2), pp. 216–226/

Четвертою проблемою є відсутність адекватної міждисциплінарної освіти в українських університетах, що поглиблює проблему схильності науковців до своєї «основної» науки [7]. Робота в міждисциплінарному середовищі вимагає від науковця більше знань, досвіду та практики, і, головне, відсутності упередженості щодо певної науки та її інструментів. Звичайно, юристу в деяких випадках може не вистачити кваліфікації для правильної інтерпретації наукових фактів іншої дисципліни, однак це не означає, що це обов'язково відбудеться в кожному конкретному випадку. За загальним правилом, науковцеві необхідно критично ставитися до своєї компетенції, оцінювати можливість застосування тих чи тих знань та, за необхідності, звернутися по допомогу до інших дослідників, ініціювати створення міждисциплінарних центрів за західним зразком, тощо.

Усі описані проблеми стануть викликом для юристів, однак стосуються вони не можливості застосування міждисциплінарного підходу взагалі, а лише обмежень і додаткових складнощів, а спроби критики часто покладаються на надмірну екстраполяцію потенційних проблем на будь-який випадок. Ці проблеми вирішуються способом репрезентативної вибірки, адекватного причинно-наслідкового зв'язку, уникнення логічних помилок, доцільності та повноти даних тощо – стандарти, на які окремі дисципліни не мають монополії. Високі вимоги до науковців можуть бути задоволені і в юриспруденції, адже логічне та критичне мислення – це обов'язкові характеристики не лише для юриста-науковця, а і для юриста-практика.

У дискусії запровадження нової методології та підходу потрібно не лише оцінити перепони та обмеження, що неодмінно виникають під час кожної такої спроби, а і поглянути на дійсний стан справ у сфері. Напевне, найважливішою галуззю юриспруденції є процедура нормотворення, що фактично не забезпечена адекватним інструментарієм для ухвалення рішень у цій сфері. Проблема відсутності адекватних гіпотез, що піддаються верифікації, тут виявляється найяскравіше, що вже давно є приводом для критики. Норми права є вираженням того, яким бачать

правильну поведінку людини в певний період часу. Такі правила схожі на звичаї, а «звичаї можуть або виправдати будь що, або осудити будь-що» [8, с. 33].

Часто вказують і на проблему верифікації ефективності законів: «як перевірити що норми права справляють необхідний вплив на людську поведінку? Норми права часто засновані на припущеннях, але чи є ці припущення правильними? Релятивність суспільства знову ж таки стає проблемою: уже звичним є питання щодо того, чи досягають правові рішення своїх цілей у суспільстві що розвивається» [9, с. 148].

Міждисциплінарний підхід супроводжується низкою проблем та викликів, однак сучасні методи юридичної науки (особливо сфер, що стосуються нормотворення) також далекі від ідеалу. За таких умов сучасне завдання юриспруденції не в тому, як знайти ідеальний підхід, а в тому, як знайти лише найкращий серед дійсних. При цьому варто пам'ятати про те, що найкращий метод можна обрати лише *ad hoc*, не виключаючи через певну упередженість жоден інструмент для вирішення проблеми, що постала перед науковцем.

Перспективи міждисциплінарного підходу в нормотворенні (на прикладі податкової амністії)

Орієнтація на вирішення проблем, як головна особливість міждисциплінарності, скеровує застосування цього підходу в юриспруденції на безпосереднє ухвалення рішень у сфері, часто зовсім ігноруючи при цьому філософське та методологічне підґрунтя. Однак за умов, коли суспільні відносини вже склалися та врегульовані певним чином, а почати все із чистого листа неможливо, усе ж доцільно скористатися наявним надбанням. На роль «посередника» між юриспруденцією та іншими науками претендує теорія права. «Щодо юриспруденції як науки ухвалення рішень, теорія права відіграє допоміжну роль: у розумінні функціонального аналізу вона ідентифікує та пояснює наявні проблеми в різних субсистемах суспільства і дає пропозиції щодо вирішення таких проблем за допомогою правових та інших інструментів. Таким чином, теорія права є порталом, через який відкриття інших дисциплін можуть бути використані в праві, вона встановлює «сміслові відносини»

які дозволяють «трансфер розуміння проблем, зауважень та наукових досягнень» [3, с. 6]. Особливу увагу необхідно приділити функціонуванню держави та громадянського суспільства, і першим недоліком сучасної системи нормотворення є власне недооцінка та неврахування міждисциплінарного підходу. Ця проблема може бути вирішена двома способами: юристи, керуючись міждисциплінарним підходом, формують цілі закону та способи їх досягнення або науковці інших наук формують завдання відповідно до отриманих даних, а юристи лише реалізують їх.

Матіас Сімс розділяє три типи міждисциплінарного підходу в юридичній науці [10, с. 6–10]:

Інформацію з інших дисциплін використовують для юридичних досліджень.

Дослідження проводять щодо не правових питань, а питань, які традиційно належать до інших дисциплін, однак методами юриспруденції. Висновки, отримані таким способом, будуть релевантними і в праві. Наприклад, питання зміни клімату – це насамперед дослідження впливу на довкілля, а вже потім відповідне регулювання. Простого констатування «раціонального» факту «потрібно зменшити викиди CO₂» недостатньо: для розуміння того, яким саме чином це зробити, потрібно спочатку виокремити пріоритетні напрями, оцінити негативний вплив тих чи тих заходів для економіки та підібрати найоптимальніший із точки зору затрат та вигоди варіант, а вже потім, урахувавши принципи юриспруденції (справедливості, правової визначеності тощо), регулювати це питання на законодавчому рівні.

Питання, які досліджують, правові, але методологія запозичена з інших дисциплін.

Незалежно від типу міждисциплінарного підходу, одним з етапів законодавчої процедури має бути повноцінний соціокультурний, економічний, та, за необхідності, екологічний аналіз законопроекту з подальшою оцінкою його реального впливу³. Зараз вирішення таких завдань в Україні частково покладено на парла-

ментські комітети з різних питань, однак існує багато дослідників з боку юриспруденції, а науковців з інших дисциплін ще більше. Поєднувальна ланка складається з обмеженої кількості спеціалістів, і це проблема, зважаючи на декілька причин.

Найпершим очевидним недоліком такої системи є, звичайно, неспроможність такої групи людей вирішити всі міждисциплінарні проблеми в юриспруденції як із точки зору компетенції, так і з позиції упередженості та корумпованості.

По друге, така ситуація неприйнятна для громадянського суспільства: принцип прозорості працює лише формально, громадяни не мають можливості побачити логіку за ухваленими рішеннями, а відтак, не можуть адекватно їх оцінити. Суспільне обговорення законопроектів в Україні наразі нікчемне по своїй суті, побачити, чому закон ухвалюють та чи будуть заявлені цілі досягнуті запропонованим текстом закону, не можливо. Таким чином, відсутність адекватного міждисциплінарного підходу в цій сфері призводить до ситуації, коли закони ухвалюють навмання в кращому випадку та для лобювання інтересів – у гіршому.

Указана проблема стала особливістю запровадження податкової амністії, що стало, однозначно, негативною стороною відповідного законопроекту. У Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» як обґрунтування запровадження програми вказані боротьба з тіньовою економікою та репатріація капіталів⁴. Жодного кількісного та якісного аналізу необхідності проведення податкової амністії не проводили, попри те, що програма була запроваджена, зокрема, і в країнах пострадянського простору та інших країнах зі схожим соціокультурним та економічним кліматом.

³ Більше про оцінку законодавства: Bello, Barbara Giovanna Contemporary and multidisciplinary perspectives on law and policy evaluation. An introduction. *Diritto and Questioni Pubbliche*, 18 (1), 2018, pp. 237–248.

⁴ URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71231 (дата звернення: 16.08.2022)

Водночас Висновок Головного науково-експертного управління від 16.03.2021 р. містить критику запропонованого законопроект. Тут поверхнево згадується досвід інших країн, можливе погіршення податкового комплаєнсу, необхідність проведення рекламної кампанії⁵, однак більшість положень усе ще стосуються формальної узгодженості норм права, тобто виключно юридично-технічного підходу в правотворенні. Таким чином, серед пропозицій підтриманих Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики немає жодного питання щодо аналізу соціокультурної доречності та економічної обґрунтованості податкової амністії, і для такого аналізу та, відповідно, адекватного обґрунтування в процедурі нормотворення доцільно використати міждисциплінарний підхід.

Огляд використання міждисциплінарного підходу в юридичній науці на Заході

Безліч успішних прикладів застосування міждисциплінарного підходу демонструє західне наукове співтовариство. Наукових робіт, як-от книги, монографії чи статті, що покладаються на міждисциплінарність, безліч. Розуміючи важливість урахування інших наук, дослідники формують міждисциплінарні кафедри в юридичних факультетах, запроваджують дослідницькі центри для вивчення співвідношення юридичної з іншими науками, випускають спеціалізовані журнали. Юристи США взагалі не розглядають право без інших наук. Як указує Мартін Хеселінк, «першою реакцією європейця, який відкриває американський юридичний журнал, є здивування від того, що там мало не відсутні статті з «права» [11, с. 26].

Наприклад, Брістольський університет побудував дослідницькі центри, відштовхуючись від необхідності вирішити певні суспільні завдання, і не дивно, що для цього довелося застосувати інформацію та методологію інших наук. Так виникли центри здоров'я, права та соціуму, центр права та підприємництва, центр права та історії тощо. При цьому класична структура правових інститутів (фінансове, кримінальне,

цивільне право), здається, використовують тільки там, де це робити доречно⁶.

Яскравими прикладами тут також є центр права, що досліджує біотехнологічні відкриття в контексті юриспруденції та прав людини, оцінює їх вплив на суспільство і роль права у тому, як буде здійснено такий вплив⁷.

Як указано на відповідному сайті, «Journal of Empirical Legal Studies (JELS)» заповнює прогалину в юридичній та суспільно-науковій літературі, яка часто залишала вчених, юристів і політиків без базових знань про правові системи. Завжди своєчасні та провокаційні дослідження, опубліковані в JELS, висвітлювали в таких провідних виданнях, як New York Times, Wall Street Journal, Economist, Forbes Magazine, Financial Times і USA Today»⁸

Варто згадати також Комітет із науки, технології та права, що вивчає суспільні феномени та проводить дослідження на стику юриспруденції, науки, медицини та інженерії. Заснований ще в 1998 році комітет досліджує та вирішує проблеми сучасних наукових досягнень та намагається врегулювати їх застосування за допомогою правових норм⁹.

Мультидисциплінарність також заохочується на рівні офіційних радників органів державної влади. Так, Німецька рада науки та гуманітарних досліджень ще у 2012 році вказувала, що правові академічні дослідження потребують запозичення методик з історії, лінгвістики, філософії, соціології, політології, економіки, фізіології, кримінології тощо. Загалом, радний орган зауважив, що не може бути юридичної науки без інтердисциплінарності¹⁰.

Визначальним у цій сфері є спільна програма Університету Дюка, Гарвардського та Стенфордського університетів – «Журнал права та біонаук», де

⁶ URL: <http://www.bristol.ac.uk/fssl/> (дата звернення: 16.08.2022)

⁷ URL: <https://law.stanford.edu/center-for-law-and-the-biosciences/#slnav-fellows> (дата звернення: 16.08.2022)

⁸ URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/journal/17401461> (дата звернення: 16.08.2022)

⁹ URL: <https://www.nationalacademies.org/cstl/our-work> (дата звернення: 16.08.2022)

¹⁰ URL: https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/2558-12_engl.pdf?__blob=publicationFile&v=3,32 (дата звернення: 16.08.2022)

⁵ URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71231 (дата звернення: 16.08.2022)

обговорюється вплив досягнень біонаук у контексті права. Загалом, робота фахівців, що публікуються в цьому журналі, зосереджена на приведенні законодавства у відповідність до висновків медицини, нейробіології, біоетики, генетики, дослідженні стовбурових клітин тощо¹¹. Журнал є чудовим прикладом міждисциплінарного підходу у використанні сучасних наук у праві. До будь-яких досліджень тут ставляться критично, і перед пропозицією змін законодавства теорія проходить багатоступеневу верифікацію: оцінка дослідження (репрезентативність, точність, чистота експерименту тощо), достатність висновків, зв'язок між дослідженнями та нормами права, можливість практичного використання висновків тощо.

Попри те, що сучасна українська юриспруденція здебільшого нехтує міждисциплінарністю, зародження такого підходу пов'язане з Україною, а саме – з Буковиною та дослідженнями Євгена Ерліха. Хоч безпосередньо про застосування інших наук у праві не йшлося, проте автор уперше на академічному рівні звернув увагу на проблему систематичних відмінностей між правом писаним і правом на практиці [12]. Саме вказана проблема пізніше стала двигуном міждисциплінарності: концепція держави як джерела закону, що робить світ справедливим, з крахом провалилася, а в умовах, коли закон не виходить вивчати сам по собі, наукові старання доводиться направляти на сфери поза юриспруденцією. Гюнтер Тойбнер розширив концепцію соціології права, описуючи закони які працюють самі по собі (не закріплені державою) та охрестивши весь світ «глобальною Буковиною» [13].

Варто зазначити, що науковці в Україні все ж звертають увагу на проблеми, що за своєю природою мають міждисциплінарний

характер. Наприклад, згадується необхідність фіскальної соціології [14, с. 137], економіки та права [15], етології та права [16] тощо. Однак роботи в цій сфері часто лише демонструють необхідність інших наук у праві, тоді як західні науковці вже давно застосовують такий підхід на практиці. Відмінним тут є антропосоціокультурний підхід, що обґрунтовує, між іншим, філософсько-правову необхідність податків за допомогою вигоди реципрокного обміну [17]. Указане завдання, як і будь-яке практичне завдання у сфері податків, не могло бути вирішене без знань соціології. Загальний аналіз літератури в цій сфері дає змогу зробити висновок: щойно проблема виходить за межі теорії, застосування міждисциплінарного підходу уникнути неможливо.

Міждисциплінарність дійсно пов'язана зі значними труднощами та перешкодами, однак більш прискіпливий погляд на можливості такого підходу дає змогу зробити висновок про його безумовну необхідність. Проблеми, що виникають під час урахування інших наук у юриспруденції, пов'язані не з принциповою можливістю існування такого підходу, а лише із залученням додаткових ресурсів. Така інформація та методика дають змогу створити наукові дані, що свідчать про необхідність закону або про його недоцільність, що, своєю чергою, кардинально трансформуює процедуру нормотворення, переорієнтовує її відповідно до вимог громадянського суспільства. Відповідність здобутої інформації тексту та цілям запропонованого законопроекту стануть предметом обговорення, зацікавлені сторони отримають змогу обмінятися аргументами, що означитиме функціонування повноцінного громадянського суспільства. Як наслідок, юридична спільнота отримує фундамент для ухвалення рішень, що якісно відрізняється від «права навмання».

¹¹ URL: <https://academic.oup.com/jlb>

ЛІТЕРАТУРА:

1. James W. Pragmatism and The Meaning of Truth. Harvard University Press: August 2, 1978. 1st edition. 400 p.
2. Boydston A. The Later Works of John Dewey. Southern Illinois University Press. Volume 4, 1984.
3. Наведено за: Bart van Klink, Sanne Taekema. Limits and Possibilities of Interdisciplinary Research into Law. A Comparison of Pragmatist and Positivist Views. Law and Method. Interdisciplinary Research into Law, Tübingen: Mohr Siebeck 2011, p. 7-32
4. Marietta A. What is Legal Theory? Journal of the Max Planck Institute for Legal History and Legal Theory Zitiervorschlag: Rechtsgeschichte – Legal History Rg 29 (2021)
5. Posner, R. The Problems of Jurisprudence, Cambridge, MA: Harvard University Press. 1993.
6. John P. A. Ioannidis Why Most Published Research Findings Are False. PLOS Medicine, 2(8), e124. 2005
7. Posner R. Legal scholarship today, Harvard Law Review 2002. 1314–26.
8. Folkways A. study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals. Boston : Ginn and Company 1906
9. Schrama W. How to carry out interdisciplinary legal research Some experiences with an interdisciplinary research method. Utrecht Law Review. 7. 2011.
10. Siems M. The taxonomy of interdisciplinary legal research: finding the way out of the desert, Journal of Commonwealth Law and Legal Education, 7. 2009
11. Hesselink M. The New European Private Law Kluwer Law International B.V., 16th October. 2002. 283 p.
12. Ерліх Є. Основи соціології права. XX. I. Дослідження живого права. *Проблеми філософії права*. 2005. Том III. № 1–2. С. 215
13. Teubner, G. Global Bukowina (In book: Critical theory and legal autopoiesis). 2019
14. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція). Національний університет державної податкової служби України, 2013. 382
15. Вовк Д. А., Ефименко И. А. Економіка і право: проблеми розуміння співвідношення. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. № 5. 2011. 135 с.
16. Скуріхін С. М. Юридична етологія: до постановки проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2021. 33 с.
17. Гаврилюк Р. О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. університет, 2014. 636 с.